Этнасы і канфесіі на беларускіх землях

1. Этнічныя групы на беларускіх землях

Этнічная гісторыя Беларусі

- 1. Даіндаеўрапейскі перыяд (да к. II тыс. да н.э)
- 2. Індаеўрапейскі перыяд (з пач. I тыс. да н.э)
  - Балты
  - Славяне (з V-VII ст.)
  - Беларускі этнас (кан. XIII-XVI ст.)
  - Беларуская нацыя (2 пал. XIX ст.)

Этнас

- вялікая група людзей, што склалася гістарычна, якую аб’ яднoўвае пражыванне на пэўнай тэрыторыі, агульныя культура, мова, асаблівасці паводзін (*менталітэт, нацыянальны характар*), самасвядомасць

Нацыянальны склад насельніцтва Беларусі
па перапісу 2009 г.

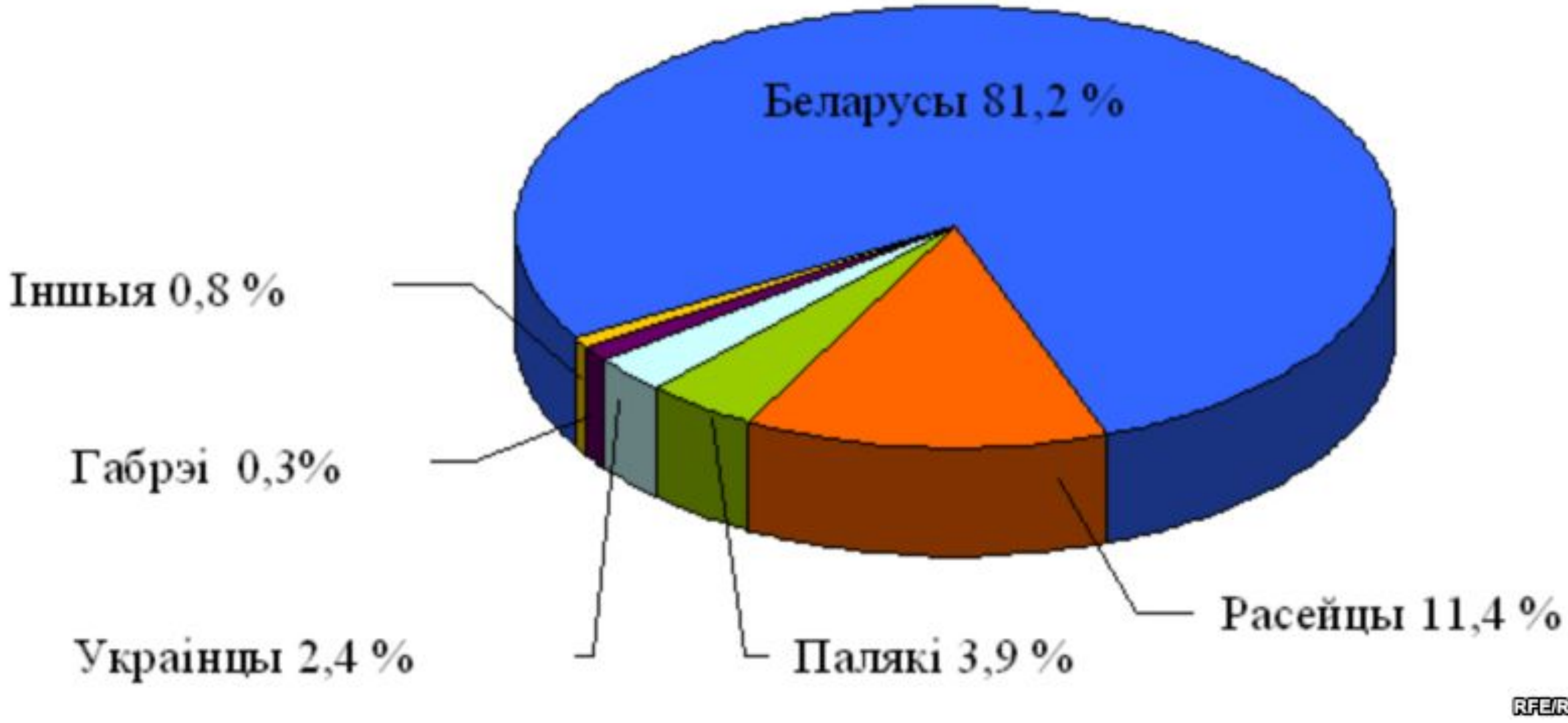

Этнічныя меншасці

- этнічныя групы, якія існуюць у іншым культурным і этнічным асяроддзі, што патрабуе ад іх сацыяльных адаптацыйных стратэгій (асіміляцыя, ізаляцыя, акультурацыя)

Перыядызацыя гісторыі этнічных меншасцяў на беларускіх землях

- 1. XIV – XVIII ст. – рассяленне на тэрыторыі Беларусі, складванне традыцый этнічнай талерантнасці
- 2. к. XVIII – XIX ст. – рэпрэсіўная этнічная палітыка расійскага урада
- 3. пач. XX – 20-я гг. XX ст. – спрыяльныя умовы для развіцця нацыянальных культур
- 4. 30-80-я гг. XX ст. – нацыянальная палітыка савецкай улады
- 5. к. 80-х – наш час – нацыянальная палітыка РБ

Рускія

Шляхі рассялення рускіх на беларускіх землях

- міждынастычныя шлюбы эліты ВКЛ і рускіх княстваў
- захопы палонных
- гандлёвыя сувязі

Стараабрадцы (стараверы)

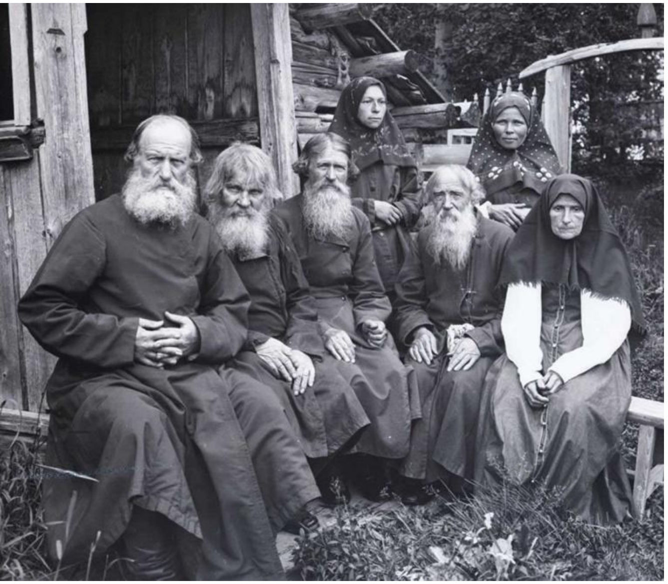

- з XVII ст. – шукалі прытулку на беларускіх землях, заснавалі цэнтры вакол Браслава (беспапоўцы) і вакол Веткі (папоўцы)

- да 1914 г. каля 100 тыс. чал.

XIX-XX ст.ст

- расійскае дваранства, якое займала адміністрацыйныя пасады
- салдаты Першай сусветнай вайны, бальшавікі
- кадры для аднаўлення

Палякі

- з 2 пал. XIV ст. – палонныя, каталіцкае духавенства (1385 г.)
- з 1569 г. – узмацненне польскага уплыву, паланізацыя беларускай шляхты
- XIX ст. – зніжэнне колькасці палякаў праз паўстанні і палітыку царызму
- 20-30 гг. XX ст. – міграцыя палякаў у Заходнюю Беларусь
- з 1939 г. – высылкі ў Сібір, выезды ў Польшчу (к.40-х, пач.60-х)

Украінцы

- крыніцы XVI-XVIII ст. атаясамляюць беларускае і украінскае насельніцтва пад тэрмінам “русіны”
- к.XIX-п.XX – найбольшы прыток (Гродзенская губерня)
- к. XX ст. – рэгіянальны рух на Палессі, рост украінскай ідэнтычнасці

Яўрэі

- 2 п. XIV – п. XV ст. – міграцыя на тэрыторыю ВКЛ з Заходняй Еўропы
- Сістэма абшчыннага самакіравання – *кагал*
- Талерантнае стаўленне да яўрэяў у ВКЛ і РП
- З XIX ст. – мяжа яўрэйскай аседласці, дыскрымінаванае становішча ў РІ
- Пач. XX ст. – 1 млн. чал., 60% насельніцтва гарадоў.

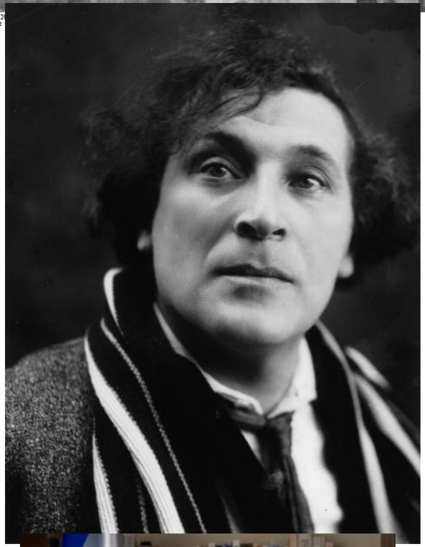

Адмена мяжы аседласці ў пач. ХХ ст

- 20-я гг. – *ідыш* – адна з дзяржаўных моў у БССР
- Захаванне рэлігійнай (*іудаізм*) і абрадавай адметнасці да сяр. ХХ ст.
- Змяншэнне абшчыны ў выніку Халакосту і
эміграцыі
- Высокі адукацыйн
цэнз

Татары

- 2 п. XIV – п. XV ст. – міграцыя на тэрыторыю ВКЛ з Залатой Арды (веннапалонныя, ваяры па запрашэнні князёў ВКЛ)
- Сацыяльная неаднароднасць
  - Гаспадарчыя – ваяры на службе ў князёў ВКЛ, прыраўняныя да шляхты
  - Татары-казакі
  - Татары-рамеснікі
- XVII-XVIII ст. – знікненне

- Страцілі мову, але захавалі пісьменства – Кітабы – зборнікі абрадаў напісаныя на беларускай ці польскай мове

41

Ай Кітаб з беларускага музэю Я. Луцкевіча.

Пятая частка страніцы. Чытаецца так: «Цэмна было, очы сьветласьці не відзелі. Куры не пелі, сабакі не брэхалі. Дошч ішоу, цемна было, вецер веяу. Разумеу, што судны дзень настау».

Цыганы

- К. XV ст. – міграцыя на землі ВКЛ
- Вялі качавы ці паўкачавы лад жыцця
- Займаліся рамяством, кавальствам, каняводствам, знахарствам, дрэсурай звяроў
- XVII ст. складванне сістэмы самакіравання – “цыганскія бароны”

ЦЫГАНЕ

- XX ст. – барацьба з качавым ладам жыцця
- Вылучаюць некалькі груп
  - беларускія рома, бежанцы рома, ліпенцы, гомельцы, пінчукі,
- Вызнавалі праваслаўе і каталіцтва
- Генацыд падчас Другой сусветнай вайны

2. Рэлігіі і канфесіі на беларускіх землях

Рэлігія

- (ад лац. *religare* — звязваць, злучаць) — сістэма поглядаў, абумоўленая верай у звышнатуральнае, якая уключае звод маральных норм, тыпаў паводзін, абрадаў, рытуалаў, культавых дзеянняў

Канфесія

- (ад лац. *confessio* – веравызнанне) – асаблівасці веравызнання ў межах пэўнай рэлігіі, а таксама аб'яднанне веруючых у межах гэтага веравызнання
- **Хрысціянства** (рэлігія) дзеліцца на канфесіі:
  - *Праваслаўе*
  - *Каталіцызм*
  - *Уніяцтва*
  - *Пратэстантызм* (лютэранства, калівінізм, баптызм, інш.)

Беларусь характэрызуецца гістарычна склаўшайся поліканфесійнай структурай

Прычыны:

- Міграцыйныя працэсы сярэднявечча (пранікненне этнаканфесійных груп – татары, яўрэі)
- Перасячэнне арэлаў распаўсюджвання заходняга і ўсходняга абраду хрысціянства (цывілізацый)

Вынік

Фарміраванне **талерантнасці** (верацярпімасці) беларускага грамадства

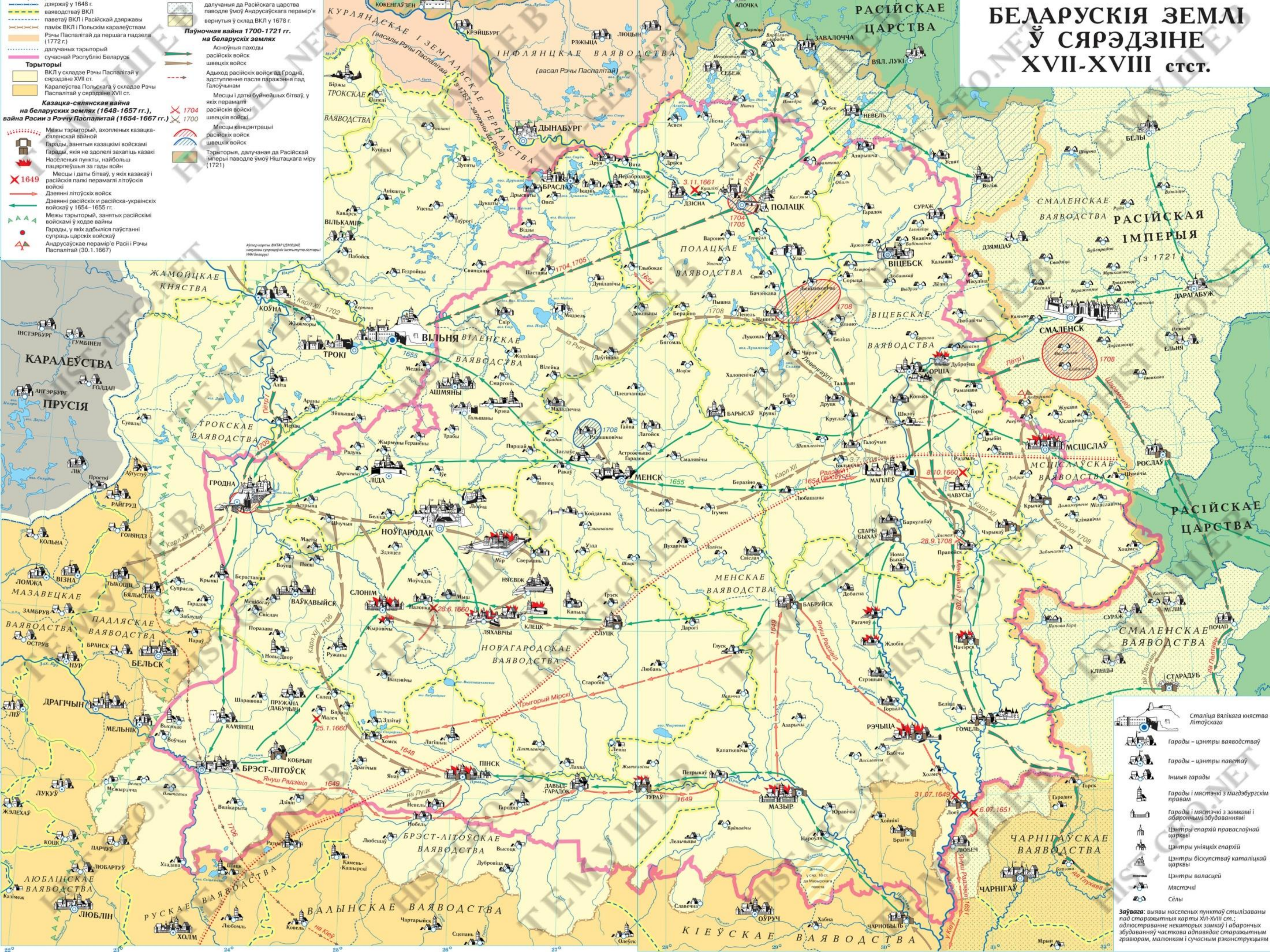
БЕЛАРУСКІЯ ЗЕМЛІ Ў СЯРЭДЗІНЕ XVII-XVIII стст.
дзяржаў у 1648 г.
ваяводстваў ВКЛ
паветаў ВКЛ і Расійскай дзяржавы
паміж ВКЛ і Польскім каралеўствам
Рэчы Паспалітай да першага падзела (1772 г.)
далучаных тэрыторый
сучаснай Рэспублікі Беларусь
Тэрыторыі
ВКЛ у складзе Рэчы Паспалітай у сярэдзіне XVII ст.
Каралеўства Польскага ў складзе Рэчы Паспалітай у сярэдзіне XVII ст.
Казацка-сялянская вайна на беларускіх землях (1648-1657 гг.), вайна Расии з Рэччу Паспалитай (1654-1667 гг.)
Межы тэрыторый, ахопленых казацка-сялянскай вайной
Гарады, занятыя казацкімі войскамі
Гарады, якія не здолелі захапіць казакі
Населеныя пункты, найбольш пацярпеўшыя за гады войн
1649 Месцы і даты бітваў, у якіх казакаў і расійскія палкі перамаглі літоўскія войскі
Дзеянні літоўскіх войск
Дзеянні расійскіх и расійска-украінскіх войскаў у 1654–1655 гг.
Межы тэрыторый, занятых расійскімі войскамі ў ходзе вайны
Гарады, у якіх адбыліся паўстанні супраць царскіх войскаў
Андрусаўскае перамір'е Расіі і Рэчы Паспалітай (30.1.1667)
далучаныя да Расійскага царства паводле ўмоў Андрусаўскага перамір'я
вернутыя ў склад ВКЛ у 1678 г.
Паўночная вайна 1700-1721 гг. на беларускіх землях
Асноўныя паходы
расійскіх войск
шведскіх войск
Адыход расійскіх войск ад Гродна, адступленне пасля паражэння пад Галоўчынам
Месцы і даты буйнейшых бітваў, у якіх перамаглі
1704 расійскія войскі
1700 шведскія войскі
Месцы канцэнтрацыі
расійскіх войск
шведскіх войск
Тэрыторыя, далучаная да Расійскай імперыі паводле ўмоў Ніштацкага міру (1721)
Аўтар карты ВІКТАР ЦЕМУШАЎ, навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі
Сталіца Вялікага княства Літоўскага
Гарады – цэнтры ваяводстваў
Гарады – цэнтры паветаў
Іншыя гарады
Гарады і мястэчкі з магдэбургскім правам
Гарады і мястэчкі з замкамі і абарончымі збудаваннямі
Цэнтры епархій праваслаўнай царквы
Цэнтры уніяцкіх епархій
Цэнтры біскупстваў каталіцкай царквы
Цэнтры валасцей
Мястэчкі
Сёлы
Заўвага: выявы населеных пунктаў стылізаваны пад старажытныя карты XVI-XVIII ст.; адлюстраванне некаторых замкаў і абарончых збудаванняў часткова адпавядае старажытным гравюрам, малюнкам і сучасным рэканструкцыям
РАСІЙСКАЕ ЦАРСТВА
РАСІЙСКАЯ ІМПЕРЫЯ (з 1721)
КАРАЛЕЎСТВА ПРУСІЯ
ЖАМОЙЦКАЕ КНЯСТВА
КУРЛЯНДСКАЕ І ЗЕМГАЛЬСКАЕ ГЕРЦАГСТВА (васал Рэчы Паспалітай)
ІНФЛЯНЦКАЕ ВАЯВОДСТВА (васал Рэчы Паспалітай)
ТРОКСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ВІЛЕНСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ПОЛАЦКАЕ ВАЯВОДСТВА
ВІЦЕБСКАЕ ВАЯВОДСТВА
МСЦІСЛАЎСКАЕ ВАЯВОДСТВА
СМАЛЕНСКАЕ ВАЯВОДСТВА
МЕНСКАЕ ВАЯВОДСТВА
НАВАГАРОДСКАЕ ВАЯВОДСТВА
БРЭСТ-ЛІТОЎСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ПАДЛЯСКАЕ ВАЯВОДСТВА
МАЗАВЕЦКАЕ ВАЯВОДСТВА
ЛЮБЛІНСКАЕ ВАЯВОДСТВА
РУСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ВАЛЫНСКАЕ ВАЯВОДСТВА
КІЕЎСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ЧАРНІГАЎСКАЕ ВАЯВОДСТВА
ВІЛЬНЯ
ТРОКІ
КОЎНА
ГРОДНА
ЛІДА
АШМЯНЫ
НОЎГАРОДАК
СЛОНІМ
ВАЎКАВЫСК
НЯСВІЖ
КЛЕЦК
СЛУЦК
МЕНСК
БАРЫСАЎ
ПОЛАЦК
ВІЦЕБСК
ОРША
МАГІЛЁЎ
МСЦІСЛАЎ
СМАЛЕНСК
БАБРУЙСК
РЭЧЫЦА
МАЗЫР
ПІНСК
БРЭСТ-ЛІТОЎСК
КОБРЫН
КАМЯНЕЦ
ДЫНАБУРГ
БРАСЛАЎ
ГОМЕЛЬ
ЧАВУСЫ
СТАРЫ БЫХАЎ
ТУРАЎ
ДАВЫД-ГАРАДОК
ЛЯХАВІЧЫ
НЕВЕЛЬ
БЕЛЬСК
ДРАГІЧЫН
ЛЮБЛІН
ХОЛМ
ЧАРНІГАЎ
СТАРАДУБ
РОСЛАЎ
ОЎРУЧ

Канфесійная гісторыя Беларусі

- 1. Дахрысціянскі перыяд (да Х ст.)
- 2. Хрысціянізацыі і сітуацыя двухвер’я (Х-XIV ст.)
- 3. Афармленне хрысціянскіх і нехрысціянскіх канфесій, складванне традыцый поліканфесійнасці ў ВКЛ і РП (XV- XVIII ст.)
- 4. Канфесійная палітыка РІ (к. XVIII-п. XX ст.)
- 5. Антырэлігійная палітыка савецкай улады (1917- к. 1980-х гг.)
- 6. Поліканфесійнасць РБ (п. 1990-х – наш час)

Язычніцтва (паганства)

- старадаўнія вераванні і культы, якія існавалі да распаўсюджвання монатэістычных рэлігій
- узнікла як вынік залежнасці чалавека ад прыроды, дае адказы на важнейшыя светапоглядныя пытанні
- характэрна абагаўленне сілаў прыроды і стварэнне абрадава-рытуальных формаў узаемадзеяння

Хрысціянства

- (ад грэч. Christos – памазанік) – адна з самых распаўсюджаных монатэістычных рэлігій, паслядоўнікі якой пакланяюцца Ісусу Хрысту.
- Прызнае адзінага Бога як вышэйшы абсалют, што стварыў свет і чалавека «па вобразе і падабенству свайму».
- Узнікла ў 1 п. I ст. ва ўсходніх правінцыях Рымскай імперыі сярод іўдзейскага сектанцтва.
- Бог адзіны ў трох асобах: Айцец, Сын і Дух Святы
- Хрыстос – памазанік Бога, які сваёй смерцю адкупіў грахі чалавека перад Богам і даў

Праваслаўе

- **X ст.** распаўсюджванне хрысціянства ўсходняга абраду (“грэчаская вера”) сярод усходніх славян
- **992 г.** – заснаванне Полацкай епархіі
- Прыняцце хрысціянства “зверху” і сінтэз з язычніцтвам пры хрышчэнні насельніцтва
- Да **к. XVI ст**. – дамінуючая канфесія на беларускіх землях.
- **1416 г.** стварэнне Літоўскай мітраполіі
- Новыя элементы культуры – культавае мураванае дойлідства, кнігапісанне,

- **1385 г.** – Крэўская унія – паступовы пераход шляхты ВКЛ у каталіцтва і абмежаванне палітычных правоў праваслаўнай шляхты.
- **1563 г.** ураўнянне ў правах з каталікамі, дзейнасць брацтваў
- **К. XVI ст.** – заняпад праваслаўя, закрыццё праваслаўных цэркваў, перавод праваслаўных ва ўніяцтва
- **1686 г.** – падпарадкаванне беларускіх і украінскіх епархій Маскоўскаму патрыярхату
- **К. XVIII ст. –** далучэнне беларускіх земляў да РІ, праваслаўная царква атрымлівае поўную дзяржаўную падтрымку

- **1839 г.** – перавод уніятаў у праваслаўе, забарона пераходзіць з праваслаўя ў іншыя канфесіі, перадача маёмасці уніяцкай і каталіцкай цэркваў
- **XIX ст.** – праваслаўная царква – інструмент дэнацыяналізацыі і русіфікацыі краю
- **20-30 гг. XX ст.** – БССР – рэпрэсіі супраць духавенства, закрыццё цэркваў, атэістычная прапаганда; Заходняя Беларусь – апалячванне праваслаўнага насельніцтва
- **2 п. XX ст.** – антырэлігійная палітыка
- На **сучасным этапе** 83% вернікаў (77% ад агульнай колькасці насельніцтва) -

Каталіцызм

- **XI ст.** пранікненне каталіцкіх місіянераў на беларускія землі
- **XIII-XIV ст.** – распаўсюджванне і ўмацаванне каталіцызму ў грамадстве, дзейнасць манаскіх і рыцарскіх ордэнаў, акаталічванне шляхты
- **1387 г.** – заснаванне Віленскага біскупства
- **XVI ст.** – аслабленне пазіцый каталіцкай царквы ў сувязі з Рэфармацыяй
- **1573 г.** – Варшаўская канфедэрацыя – замацавана рэлігійная талерантнасць

- **XVI- XVII ст.** – правядзенне Контррэфармацыі (ордэн Езуітаў)
- **1569 г.** – Люблінская унія, акаталічванне пачынае суправаджацца паланізацыяй (1697)
- Пашырэнне адукацыйных установаў (Віленская акадэмія, 1579) і шырокае будаўніцтва храмаў
- **1668 г.** – забарона пераходзіць з каталіцтва ў іншыя канфесіі
- **XIX ст.** – палітыка РІ па змяншэнню каталіцкага ўплыву (закрыццё манастыроў, канфіскацыя маёмасці, забарона будаваць храмы)
- На сучасным этапе 10% вернікаў - каталікі

Пратэстантызм

- Узнікае ў ходзе руху Рэфармацыі ў **20-30 гг. XVI ст.** ў Заходняй Еўропе
- Распаўсюджваецца ў ВКЛ сярод магнатаў і гарадскога насельніцтва
- Накірункі – **лютэранства, кальвінізм, антытрынітарызм**
- Адсутнасць царкоўнай іерархіі, багаслужэнне на мясцовых мовах, пашырэнне адукацыі
- **1553 г.** – першая друкарня на тэр. Беларусі (Бярэсце)

- У выніку Контррэфармацыі колькасць пратэстантаў і іх уплыў к к. XVIII ст. значна зменшылася
- У **к. XIX – п. XX ст.** – пранікненне пратэстанцкіх рухаў другой плыні – баптызм, евангельскае хрысціянства (пяцідзесятніцтва), адвентызм сёмага дня
- Найбольш перасьледаваліся ў савецкія часы
- У **к. 80 – 90 гг. XX ст.** – пранікненне пратэстанцкіх рухаў трэцяй плыні – хрысціяне поўнага Евангелля і інш.

Уніяцтва

- **1596 г.** - Брэсцкая царкоўная унія, утварэнне уніяцкай царквы
- **Уніяцтва** – ідэя сінтэзу усходняга і заходняга абраду – праваслаўная абраднасць і падпарадкаванне папе рымскаму
- **XVII ст.** – насаджэнне уніі сярод праваслаўных
- **XVIII ст. –** паланізацыя уніяцтва
- **XIX ст.** – пераважная большась насельніцтва Беларусі – уніяты

- **1839 г.** – ліквідацыя уніяцкай царквы і далучэнне да праваслаўнай
- **“Маніфест 17 кастрычніка 1905г.”** – масавы пераход былых уніятаў у каталіцызм
- **1990-я гг.** – аднаўленне дзейнасці уніяцкай (грэка-каталіцкай царквы)